

Afrahata, *Mowa XXI: O prześladowaniu* **(*Demonstratio XXI: De persecutione*, PSyr 1, 931-990)**

ܐܦܪܗܬܐ ܕܡܘܘܚܐ

1. Wstęp

Tematyka prześladowania chrześcijan tworzy wraz z chrystologią, ascezą i bezżeństwem oraz odrzuceniem narodu wybranego myśl przewodnią teologicznego nauczania Afrahata¹. Swoje *Mowy* Perski Mędrzec redagował w czasie krwawych prześladowań Kościoła w Persji w latach 337-379 za panowania Szapura II (309-379)². Wykład *De persecutione* został w całości poświęcony zagadnieniu martyrologii perskich chrześcijan. Syryjczyk w charakterystyczny dla swojej argumentacji sposób odpiera ataki żydowskich przeciwników i dowodzi błędności ich wywodów: cierpienia Jezusa i trudną sytuację chrześcijan interpretowali oni jako dowód na kłamstwo chrystianizmu i Jego założyciela. Wątki polemiczne *Mów* miały umocnić wiarę konwertytów z judaizmu. Obszerne rozwinięcie argumentu apologetycznego musiało mieć na uwadze przede wszystkim tych spośród nawróconych, którzy podjęli zobowiązania ascetycznej reguły ܕܪ ܡܫܚܐ

¹ Por. P. Bruns, *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, Bonn 1990, s. 84. Na temat antyjudaizmu Afrahata, por. M. Simon, *Verus Israel. Étude sur les relations entre chrétiens et juifs dans l'empire romain (135-425)*, Paris 1948, s. 198-206, 369-379.

² Rok 337 jako datę rozpoczęcia prześladowań na podstawie analizy wybranych fragmentów *Demonstrationes* Afrahata podaje w sposób przekonujący: T.D. Barnes, *Constantine and the Christians of Persia*, „The Journal of Roman Studies” 75 (1985) s. 126-136 (zwł. s. 131-32). Przyjmując solidnie uzasadnioną tezę Barnes’a, należy skorygować datację błędnie podaną w opracowaniach: I. Hausherr, *Aphraate (Afrahat)*, DSAM I, Paris 1937, kol. 746; A. Uciecha, *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, Studia i materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3, Katowice 2002, s. 11; J. Neusner, *Babylonian Jewry and Shapur II's Persecution of Christianity from 339 to 379 A.D.*, „Hebrew Union College Annual” 43 (1972) s. 77-102.

(*bnay qyāmā*)³. Najpierw jednak w kolejności zestawienia antychrześcijańskich zarzutów Pers podważa oskarżenia wyznawców zoroastryzmu, którzy w ówczesnym Imperium Sasanidów odgrywał rolę religii państwowej. Afrahat nazywa ich lapidarnie „nieczystymi” (ܠܘܘܐ)⁴ i „bezbożnymi” (ܠܘܘܐ)⁵.

W krytycznej edycji Parisota wykład *De persecutione* został podzielony na 23 punkty uporządkowane według segmentów tematycznych. Autor najpierw szkicuje sytuację społeczną Kościoła w Persji i wyjaśnia motywy podjęcia wykładu – stara się umocnić wiarę atakowanych chrześcijan i odeprzeć zarzuty przeciwników (pkt. 1-2: PSyr 1, 932-936). W następnej sekcji obejmującej pkt. 3-6 (PSyr 1, 936-949) przeprowadza egzegezę tekstu zaczerpniętego z prorocstwa Ezechiela i dowodzi fałszu rabinicznej interpretacji przedstawionej przez swojego interlokutora. Zdaniem Afrahata Żydzi uporczywie trwają w błędzie, na próżno oczekując na odbudowę Jerozolimy (por. *Mowa XVII: De Christo Dei Filio*)⁶. Grzechy tego świętego miasta przewyższyły niegodziwości Sodomy i Gomory: „Sodoma i jej córki, które były bardziej sprawiedliwe niż Jerozolima, wróć znowu do pierwotnego swego stanu, a Jerozolima, która usprawiedliwiała Sodomę przez swoje grzechy, będzie trwała w swoich grzechach i pozostanie w ruinie aż do wypełnienia wyroków (ܠܘܘܐ ܠܘܘܐ) wiecznych (por. Dn 9,27)” (PSyr 1, 940, 1-8). W swojej polemice Syryjczyk operuje wnioskowaniem *a fortiori*. Żydzi oskarżają chrześcijan i interpretują ich prześladowanie jako znak Bożego przekleństwa, tymczasem oni sami nie potrafili i ciągle nie chcą dostrzec prawdy, że Bóg ukarał swój naród i odrzucił go definitywnie. Dalszy ciąg wykładu tworzy bogato udokumentowana sekcja skonstruowana na bazie historii biblijnych bohaterów, którzy byli prześladowani: Józef Egipski [9 (953, 3-957, 10)], Mojżesz [10 (957, 11-961, 2)], Jozue [11 (961, 3-964, 3)], Jefte [12 (964, 4-12)], Dawid [13 (964, 13-965, 19)], Eliaz [14 (965, 20-968, 11)], Elizeusz [15 (968, 12-969, 5)], Ezechiasz [15 (968, 12-969, 5)], Jozjasz [17 (972, 5-27)], Daniel [18 (973, 1-977, 3)], Chananiaz [19 (977, 4-980, 4)] i Mardocheusz [20 (980, 5-981, 13)] – wszyscy oni

³ Por. Uciecha, *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, s. 108.

⁴ Aphraates, *Demonstratio* 21, 1, PSyr 1, 932, 2. Parisot wyjaśnia: „ܠܘܘܐ et ܠܘܘܐ immundum, de infidelibus et gentibus intellige” (PSyr 1, 931-932, przyp. 1).

⁵ Aphraates, *Demonstratio* 21, 1, PSyr 1, 932, 4.

⁶ Aphraates, *Demonstratio* 17, PSyr 1, 785-816, tł. A. Uciecha, Afrahat, *Mowa XVII: O Chrystusie, Synu Bożym (Demonstratio XVII: De Christo Dei Filio, PSyr 1, 785-816) VoxP 73 (2020) s. 181-198.*

są typami i zapowiadają Jezusa, który był prześladowany. Tworzą oni osobowy komponent paradygmatu Bożej sprawiedliwości. Są wzorem ludzi sprawiedliwych, czyli tych, którzy wiernie zachowywali prawo Boże i których Bóg nie opuścił. Afrahat stara się w ten sposób umocnić wiarę swoich prześladowanych współbraci w czasach ucisku Kościoła. Argumentacja martyrologiczna sformułowana chrystocentrycznie zostaje pogłębiona zasygnalizowanymi wątkami pneumatologicznymi (por. *Demonstratio* 21, PSyr 1, 21, (981, 14-985, 7)⁷. W przedostatnim punkcie znajdziemy poszerzoną listę imion męczenników i wyznawców prześladowanych od Abła do starca Eleazara w czasach Starego Testamentu (985, 8-988, 11). W konkluzji swojego wykładu autor podkreśla wyjątkowy i nadrzędny charakter cierpienia Jezusa, którego śladami podążali Szczepan, Piotr, Paweł, Jakub, Jan i inni apostołowie. Zdaniem Jacoba Neusnera ograniczone do aluzji biblijnych uzasadnienie bóstwa Mesjasza uwarunkowane było tym, iż Afrahat kierował swoje argumenty przede wszystkim do konwertytów z judaizmu. Apologetyczny charakter dowodzenia sprawia, że nie można uznać chrystologii *Mów* za reprezentatywną dla chrześcijaństwa mezopotamskiego⁸. Zgodnie z biblijną koncepcją teologii męczeństwa prześladowania zarówno Narodu Wybranego, jak i chrześcijan są następstwem ich grzechów, ofiara sprawiedliwych zaś zawsze posiada walor zbawczy i atrybut dydaktyczny obejmujący całą wspólnotę i wszystkich wyznawców (23 (988, 12-989, 10).

Mowa *De persecutione* (ܩܘܪܝܢܐ ܩܘܠܘܬܐ)⁹ rozpoczyna się od dwudziestej pierwszej litery alfabetu syryjskiego šīn: „Usłyszałem zniewagę (ܩܘܠܘܬܐ ܩܘܠܘܬܐ)”¹⁰. Podobnie jak w piątej w kolejności mowie *De bellis* Afrahat stara się zachować dyskrecję, unikając wyraźnego wskazywa-

⁷ Wątki pneumatologiczne w pozostałych *Demonstrationes*, por. Aphraates, *Demonstratio* 1, 19, PSyr 1, 44, 17; 5, 25, PSyr 1, 236, 23; 6, 12, PSyr 1, 285, 24; 6, 12, PSyr 1, 288, 4.6; 17, 6, PSyr 1, 793, 23; 17, 7, PSyr 1, 800, 4; 23, 11, PSyr 1, 32, 11; 23, 58, PSyr 1, 117, 13.

⁸ Por. J. Neusner, *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Studia Post-Biblica 19, Leiden 1971, s. 131.

⁹ Wszystkie *Demonstrationes* Afrahata mają charakter objaśniającego wykładu i określone są w tytule terminem ܩܘܠܘܬܐ. Por. A. Uciecha, ܩܘܠܘܬܐ (*taḥwaythā*) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 8/1 (2015) s. 65-80.

¹⁰ Krytyczne opracowanie fragmentów *Mowy o prześladowaniach*, por. A. Spijkerman, *Aphrahat der Persische Weise und der Antisionismus*, „Studii Biblici Franciscani Liber Annuus” 5 (1954/1955) s. 191-212.

nia na wroga i nazywania go po imieniu¹¹. Roztropność wymagała zachowania najwyższej ostrożności w czasach szalejącego terroru państwowej policji i inwigilacji agentów zoroastryjskiego duchowieństwa. Charakterystyczną cechą w retoryce polemicznej *De persecutione* jest stosowanie inwektywy w tytułowaniu żydowskiego oponenta i Narodu Wybranego. Tylko jeden raz pojawia się neutralne określenie: „Pewnego dnia zdarzyło się, że zaatakował mnie mąż zwany mędrcom [wśród] Żydów” (ܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ) (PSyr 1, 1 (932, 8-9) i kilkakrotnie w kontekście prześladowania Jezusa dobitne „naród głupi”: „Jezus, nasz Zbawiciel, był prześladowany przez naród głupi (ܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ)” (PSyr 1, 11 (961, 5-6); „Jezus był znieważany przez naród głupi (ܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ)” (PSyr 1, 11 (961, 6); PSyr 1, 16 (969, 8-9); „Synagoga, prześladowająca i morderczyni, prześladowała Jezusa (ܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ)” (PSyr 1, 14 (965, 22-23)¹²; „Jezus był prześladowany przez naród, mordercę (ܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ)” (PSyr 1, 15 (968, 14-15); „Jezus był prześladowany przez Żydów, bandę drani (ܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ)” (PSyr 1, 18 (973, 3-4)¹³. Pers podkreśla swoje zaangażowanie w polemice i kładzie akcent na doznania osobiste: „Usłyszałem zniewagę, która mnie bardzo dotknęła” (PSyr 1, 1 (932, 1); „Widząc, jak on bluźnił i bardzo oczerniał Droge, zasmuciłem się w mojej duszy (ܩܘܪܘܢܐ)” (PSyr 1, 2 (934, 4-5); „Ci zatem, którzy nas znieważają” (PSyr 1, 7 (949, 10); „Jakiś Żyd ubliżał synom naszego ludu” (PSyr 1, 8 (952, 24-25). Gdy trzeba jednoznacznie ocenić odpowiedź przeciwnika, nie waha się użyć dosadnego określenia „bezwartościowa” (ܩܘܪܘܢܐ) (PSyr 1, 3 (936, 21). Synonimy nazwy „mowa” (ܩܘܪܘܢܐ), jakie występują w *De persecutione*, to „wyjaśnienie” (ܩܘܪܘܢܐ; ܩܘܪܘܢܐ ܕܩܘܪܘܢܐ), „objaśnienie” (ܩܘܪܘܢܐ; ܩܘܪܘܢܐ) (PSyr 1, 2 (933, 6); 1, 2 (936, 3-5); 1, 5 (944, 8); 1, 8 (952, 22), „przypomnienia” (ܩܘܪܘܢܐ) (PSyr 1, 21 (981, 14).

Starając się ożywić narrację oraz uwiarygodnić apologetyczny przekaz *Demonstratio*, Afrahat stylizuje swój komentarz – „Wtedy ja zaatakowałem go słowami” (PSyr 1, 2 (933, 7-8); „I powiedziałem mu jeszcze” (PSyr 1, 2 (933, 9); „Zapytałem go także na temat innego słowa” (PSyr 1, 3 (936, 6). Kilkakrotnie wprowadza pytania retoryczne i chętnie operuje formułą dydaktycznej zachęty typu „wyjaśnij mi” (ܩܘܪܘܢܐ) (PSyr 1, 3 (936, 10),

¹¹ Por. 5, 1 (184, 11-14); 5, 2 (185, 3-5); 5, 6 (193, 26-196, 3); 5, 13 (209, 10-13); 5, 24 (233, 18-21); Aphraates, *Demonstratio* 5, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O wojnach (Demonstratio Quinta. De bellis. Patrologia Syriaca* 1, 184-237), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 43/2 (2010) s. 248-262.

¹² Parisot: „vexatrix et homicida” (PSyr 1, 966, 14).

¹³ Parisot: „synagoga hominum iniquorum” (PSyr 1, 974, 18).

„zrozum i zobacz” (ܘܘܨܘܒܘܟܘܢܘܢ) (PSyr 1, 5 (946, 16); 1, 5 (946, 21); 1, 6 (948, 1)), „posłuchaj” (ܘܘܨܘܒܘܟܘܢܘܢ) (PSyr 1, 22 (985, 8)).

2. Wydania tekstu

Parisot J., *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, 1894, s. 931-990.
 Wright W., *The Homilies of Aphraates, the Persian Sage, edited from syriac manuscripts of the fifth and sixth century in the British Museum*, t. 1, London 1869, s. 394-418 (ܘܘܨܘܒܘܟܘܢܘܢ - ܘܘܨܘܒܘܟܘܢܘܢ).

3. Przekłady nowożytne

Łaciński:

Parisot J., w: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, s. 930-990.

Francuski:

Pierre M.-J., w: *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 2, SCh 359, Paris 1989, s. 808-840.

Niemiecki:

Bruns P., w: *Aphrahat, Unterweisungen*, t. 2, FCh 5/2, Freiburg 1991, s. 475-497.

Angielskie:

Gwynn J., w: *Aphrahat, A select library of Nicene and post-Nicene Fathers of the Christian Church: second series*, t. 2, Oxford 1898, s. 392-402.

Neusner J., w: *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Leiden 1971, s. 97-112.

Valavanolickal K., w: *Aphrahat Demonstrations II, Mōrān 'Ethō'* 24, Kottayam 2005, s. 200-229.

Lehto A., w: *The Demonstrations of Aphrahat, the Persian Sage*, Gorgias Eastern Christian Studies 27, Piscataway 2010, s. 437-458.

4. Bibliografia

- Bardy G., *Aphraate ou Pharhad*, Catholicisme I 686.
- Barnes T.D., *Constantine and the Christians of Persia*, „The Journal of Roman Studies” 75 (1985) s. 126-136.
- Becker A.H., *The Comparative Study of „Scholasticism” in Late Antique Mesopotamia: Rabbis and East Syrians*, „Association for Jewish Studies Review” 34/1 (2010) s. 91-113.
- Brock S.P., *Christians in the Sasanian Empire: a case of divided loyalties*, „Studies in Church History” 18 (1982) s. 1-19.
- Bruns P., *Aphrahat*, LThK I 802-803.
- Bruns P., *Das Christusbild Aphrahats des persischen Weisen*, Bonn 1990.
- Chavanis J.M., *Les lettres d'Afrahat, le sage de la Perse, étudiées au point de vue de l'histoire et de la doctrine (Dissertation)*, Lyon – Saint-Etienne 1908.
- Childers J.W., *Disciple of Scripture: Character and Exegesis in Aphrahat*, w: *Exegesis and Hermeneutics in the Churches of the East: Select Papers from the SBL Meeting in San Diego, 2007*, red. V.S. Hovhannessian, New York 2009, s. 23-32.
- Childers J.W., *Humility Begets Wisdom and Discernment. Character and True Knowledge in Aphrahat's*, „Studia Patristica” 41 (2006) s. 13-22.
- Cieciela J., *Żydzi pod rządami Sasanidów*, „Estetyka i Krytyka” 3/27 (2012) s. 165-177.
- Cody A., *When is the Chosen People called a Goy?*, „Vetus Testamentum” 14 (1964) s. 1-6.
- Fiano E., *Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, Duke University 2010.
- Hausherr I., *Aphraate (Afrahat)*, DS p I 746-752.
- Kessel G.M. – Pinggéra K., *A Bibliography of Syriac Ascetic and Mystical Literature*, Eastern Christian Studies 11, Leuven – Paris – Walpole 2011.
- Kiperwasser R. – Ruzer S., *Zoroastrian Proselyte in Rabbinic and Syriac Christian Narratives: Orality-Related Markers of Cultural Identity*, „History of Religions” 51/3 (2012) s. 197-218.
- Kiperwasser R. – Ruzer S., *To convert a Persian and teach him the Holy Scriptures: Zoroastrian Proselyte in Rabbinic and Syriac Christian Narratives*, w: *Jews, Christians and Zoroastrians: Religious Dynamics in a Sasanian Context*, red. G. Herman, Piscataway 2014, s. 91-127.
- Kiperwasser R. – Ruzer S., *Syriac Christians and Babilonian Jewry: Narratives and Identity Shaping in a Multi-Religious Setting*, w: *Patristic Studies in the Twenty-First Century. Proceedings of an International Conference to Mark the 50th Anniversary of the International Association of Patristic Studies*, red. B. Bitton-Ashkelony – Th. de Bruyn – C. Harrison, Turnhout 2015, s. 421-440.

- Kofsky A. – Ruzer S., *Chapter Five: Syriac and Rabbinic Narratives on Zoroastrian Oral Culture: The Case of a Persian Convert*, w: *Reshaping Identities in Late Antiquity Syria-Mesopotamia*, Piscataway 2016, s. 123-180.
- Koltun-Fromm N., *A Jewish-Christian Conversation in Fourth-Century Persian Mesopotamia*, „Journal of Jewish Studies” 47 (1996) s. 45-63.
- Koltun-Fromm N., *Aphrahat and the Rabbis on Noah's Righteousness in Light of Jewish-Christian Polemic*, w: *The Book of Genesis in Jewish and Oriental Christian Interpretations*, red. J. Frishman – L. van Rompay, Louvain 1997, s. 57-72.
- Koltun-Fromm N., *Jews, Christians and Persecutions in Fourth-Century Persia*, w: *Jewish-Christian Conversation in Fourth-Century Persian Mesopotamia: A Reconstructed Conversation*, Piscataway 2011, s. 45-78.
- Kosiński R., *Jeszcze raz o dacie męczeństwa Symeona bar Sabba'e i prześladowaniach chrześcijan w Persji za panowania Szapura II*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 144/1 (2017) s. 1-24.
- Lavenant R., *Aphraate (270?-345?)*, NDPAC I 93-96.
- Lizorkin E., *Aphrahat's Demonstrations: A Conversation with the Jews of Mesopotamia*, CSCO 642, Subsidia 129, Lovanii 2012.
- Maude M., „*Who were the B'nai Q'yâmâ?*”, „Journal of Theological Studies” 36 (1935) s. 13-21.
- Neusner J., *Babylonian Jewry and Shapur II's Persecution of Christianity from 339 to 379 A.D.*, „Hebrew Union College Annual” 43 (1972) s. 77-112.
- Ortiz de Urbina I., *Afraate*, LThK I 687.
- Parisot J., *Aphraates ou Pharhad*, DThC I/2, s. 1457-1463.
- Parisot J., *Praefatio*, w: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, s. IX-LXXX.
- Petersen – W.L., *The Peshitta Its Use in Literature and the Liturgy*, red. Bas ter Haar Romeny, Leiden – Boston 2006.
- Pierre M.J., *Introduction*, w: *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 1, SCH 349, Paris 1988, s. 33-202.
- Pierre M.J., *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judaïsantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide (Chrétiens en terre d'Iran II)*, red. Ch. Jullien, Cahiers de Studia Iranica 36, Paris 2008, s. 115-128.
- Simon M., *Verus Israel. Étude sur les relations entre chrétiens et juifs dans l'empire romain (135-425)*, Paris 1948.
- Speiser E.A., „*People*” and „*Nation*” of Israel, „Journal of Biblical Literature” 79 (1960) s. 157-163.
- Spijkerman A., *Afrahat der Persische Weise und der Antisionismus*, „Studii Biblici Franciscani Liber Annuus” 5 (1954/1955) s. 191-212.
- St. Ephrem the Syrian Selected Prose Works, Commentary on Genesis, Commentary on Exodus, Homily on Our Lord, Letter to Publius*, tł. E.G. Mathews – J.A. Amar, ed. K. McVey, Washington 1994.

- Uciecha A., *Afrahat, List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria*, PSyr 1, 573-726), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46/1 (2013) s. 18-51 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O Chrystusie, Synu Bożym (Demonstratio XVII. De Christo Dei Filio*, PSyr 1, 785-816), „Vox Patrum” 73 (2020) s. 181-198 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat. O miłości (Demonstratio Secunda. De caritate*, PSyr 1, 48-96), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39/1 (2006) s. 53-67 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione*, PSyr 1, 137-182), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43/1 (2010) s. 31-44 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O obrzezaniu (Demonstratio XI. De circumcissione*, PSyr 1, 467-504), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48/2 (2015) s. 344-356 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O ożywieniu umarłych (Demonstratio VIII. De resurrectione mortuorum*, PSyr 1, 361-405), „Vox Patrum” 61 (2014) s. 503-516 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pasterzach (Demonstratio X. De pastoribus*, PSyr 1, 444-465), „Vox Patrum” 62 (2014) s. 593-602 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pokarmach czystych i nieczystych (Demonstratio XV. De distinctione ciborum*, Patrologia Syriaca I, 728-757), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 51/2 (2018) s. 345-360 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pokorze (Demonstratio IX. De humilitate*, PSyr 1, 408-441), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 47/2 (2014) s. 256-266 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pokutujących (Demonstratio Septima. De paenitentibus*, PSyr 1, 313-360), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46/1 (2013) s. 5-17 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat. O poście (Demonstratio Tertia. De ieiunio*, PSyr 1, 97-136), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 42/1 (2009) s. 85-96 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O synach przymierza (Demonstratio Sexta. De monachis*, PSyr 1, 240-312), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44/1 (2011) s. 177-197 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O szabacie (Demonstratio XIII. De sabbato*, PSyr 1, 541-572), „Vox Patrum” 66 (2016) s. 513-526 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O śmierci i czasach ostatecznych (Demonstratio XXII: De morte et novissimis temporibus*, PSyr 1, 992-1049), „Vox Patrum” 69 (2018) s. 797-815 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).

- Uciecha A., *Afrahat, O święcie Paschy (Demonstratio XII. De paschate*, PSyr 1, 505-540), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 50/1 (2017) s. 5-18 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O wierze (Demonstratio Prima. De fide*, PSyr 1, 5-45), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37/2 (2004) s. 158-170 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O wojnach (Demonstratio Quinta. De bellis*, PSyr 1, 184-237), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43/2 (2010) s. 248-262 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości (Demonstratio XVIII: Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate*, PSyr 1, 817-844), „Vox Patrum” 68 (2017) s. 593-604 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3, Katowice 2002.
- Uciecha A., *Egzegeza biblijna w komentarzach syryjskich Afrahata, Efrema, Iszodada z Merw i Teodora bar Koni. Zarys problematyki*, „Vox Patrum” 67 (2017) s. 673-688.
- Uciecha A., *Idea walki w ascezie „synów przymierza” na podstawie „Mów” Afrahata*, w: *Między sensem a bezsensem ludzkiej egzystencji. Teologiczna odpowiedź na fundamentalne pytania współczesnego człowieka. VIII Kongres Teologów Polskich (Poznań 13-16 IX 2010)*, red. D. Bryl, Poznań 2012, s. 526-535.
- Uciecha A., *Rola i znaczenie „córek przymierza” w Kościele Perskim IV i V wieku*, „Verbum Vitae” 19 (2011) s. 233-246.
- Uciecha A., *Sekrety duchowej walki w mowie „O wojnach” Afrahata, perskiego Mędrca*, „Vox Patrum” 63 (2015) s. 389-396.
- Uciecha A., *„Sen duszy” w pismach Afrahata*, „Vox Patrum” 63 (2015) s. 217-226.
- Uciecha A., *ܐܘܫܘܬܐ (tahwaythā) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 8/1 (2015) s. 65-80.
- Uciecha A., *„Walka” Złego z „synami przymierza” na podstawie wybranych Mów Afrahata, perskiego Mędrca*, „Vox Patrum” 59 (2013) s. 209-223.
- Uciecha A., *Wątki polemiczne w pismach Afrahata i świętego Efrema*, w: *Chrześcijaństwo antyczne*, red. J. Drabina, Studia Religiologica 39, ZN UJ 1289, Kraków 2006, s. 113-126.
- Uciecha A., *Wiara w pismach Afrahata*, „Vox Patrum” 61 (2014) s. 479-492.
- Vööbus A., *Aphrahat*, „Jahrbuch für Antike und Christentum” 3 (1960) s. 152-155.

5. Przekład¹⁴

1 (932, 1-933, 3)¹⁵. Usłyszałem zniewagę, która mnie bardzo dotknęła. Oto nieczyści¹⁶ mówili: Nie ma Boga ten naród zebrany z narodów. Bezbożni tak powiedzieli: Gdyby mieli Boga, to dlaczego on nie żądał zemsty za swój naród? Jeszcze większe ciemności rzuciły się na mnie, bo nawet Żydzi nas znieważają i poniżają synów naszego ludu¹⁷. Pewnego dnia

¹⁴ Przekładu dokonano z języka syryjskiego na podstawie wydania krytycznego: J. Parisot, *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, s. 932-989.

¹⁵ Przyjęte oznaczenie dostosowane zostało do wydania Parisota, w którym pierwsza cyfra wskazuje na numer mowy, druga – na podział na rozdziały w tłumaczeniu łacińskim, w nawiasach okrągłych podano kolejno numery kolumn i wierszy tekstu syryjskiego.

¹⁶ Tematykę relacji i rywalizacji między dominującym w Imperium Perskim zoroastryzmem a religiami mniejszości żydowskiej i chrześcijańskiej poruszają: A. Kofsky – S. Ruzer, *Chapter Five: Syriac and Rabbinic Narratives on Zoroastrian Oral Culture: The Case of a Persian Convert*, w: *Reshaping Identities in Late Antique Syria-Mesopotamia*, Piscataway 2016, s. 123-180; S.P. Brock, *Christians in the Sasanian empire: a case of divided loyalties*, „*Studies in Church History*” 18 (1982) s. 1-19; A. Becker, *The Comparative Study of „Scholasticism” in Late Antique Mesopotamia: Rabbis and East Syrians*, „*Association for Jewish Studies Review*” 34/1 (2010) s. 91-113; R. Kiperwasser – S. Ruzer, *Zoroastrian Proselyte in Rabbinic and Syriac Christian Narratives: Orality-Related Markers of Cultural Identity*, „*History of Religions*” 51/3 (2012) s. 197-218; R. Kiperwasser – S. Ruzer, *To convert a Persian and teach him the Holy Scriptures: Zoroastrian Proselyte in Rabbinic and Syriac Christian Narratives*, w: *Jews, Christians and Zoroastrians: Religious Dynamics in a Sasanian Context*, red. G. Herman, Piscataway 2014, s. 91-127; R. Kiperwasser – S. Ruzer, *Syriac Christians and Babilonian Jewry: Narratives and Identity Shaping in a Multi-Religious Setting*, w: *Patristic Studies in the Twenty-First Century. Proceedings of an International Conference to Mark the 50th Anniversary of the International Association of Patristic Studies*, red. B. Bitton-Ashkelony – T. de Bruyn – C. Harrison, Turnhout 2015, s. 421-440; N. Koltun-Fromm, *A Jewish-Christian Conversation in Fourth-Century Persian Mesopotamia*, „*Journal of Jewish Studies*” 47 (1996) s. 45-63; N. Koltun-Fromm, *Aphrahat and the Rabbis on Noah's Righteousness in Light of Jewish-Christian Polemic*, w: *The Book of Genesis in Jewish and Oriental Christian Interpretations*, red. J. Frishman – L. van Rompay, Louvain 1997, s. 57-72; N. Koltun-Fromm, *Jews, Christians and Persecutions in Fourth-Century Persia*, w: *Jewish-Christian Conversation in Fourth-Century Persian Mesopotamia: A Reconstructed Conversation*, Piscataway 2011, s. 45-78.

¹⁷ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, PSyr 1, 785, 1-12, tł. A. Uciecha, *Afrahat, O Chrystusie, Synu Bożym (Demonstratio XVII: De Christo Dei Filio)*, PSyr 1, 785-816) *VoxP* 73 (2020) s. 188. Na temat polityczno-religijnych przyczyn prześladowania Żydów i chrześcijan oraz wrogiej rywalizacji między tymi dwiema grupami w Persji za panowania Szapura II, por. J. Ciecieląg, *Żydzi pod rządami Sasanidów*, „*Estetyka i Krytyka*” 3/27 (2012) s. 171-177 (całość s. 165-177); A. Uciecha, *Postawa duchowieństwa Kościoła*

zdarzyło się, że zaatakował mnie mąż zwany mędrce[m] [wśród] Żydów¹⁸ i tak mi powiedział: Ten Jezus, który zwie się waszym Panem, napisał wam: Gdybyście mieli wiarę jak ziarno gorczycy, powiedzielibyście tej górze: Przesuń się! I przeniosłaby się przed wami. I jeszcze: Podnieś się i usuń się, i rzuć się w morze, a będzie wam posłuszna (Mt 17,20; 21,21). Otóż nie ma w całym waszym narodzie jednego człowieka mądrego, którego modlitwa zostałaby wysłuchana? I który błagałby Boga, aby uspokoiły się prześladowania wobec was, ponieważ zostało napisane wam w tym to fragmencie: I nic niemożliwego nie będzie dla was (por. Mt 17,20).

2 (933, 4-936, 5). Widząc, jak on bluźnił i bardzo oczerniał Drogę (ܠܘܝܐܪ)¹⁹, zasmuciłem się w mojej duszy (ܐܚܘܪܐ) i poznałem, że on nie przyjmie żadnego wyjaśnienia (ܠܘܠܐ)²⁰ słów, które mi wygłosił. Wtedy ja zaatakowałem go słowami Prawa i Proroków. I powiedziałem mu: To wy jesteście przekonani, że choć jesteście rozproszeni, Bóg jest z wami. On zaś mi wyznał: Bóg jest z nami, gdyż Bóg powiedział Izraelowi: Nawet w krajach ich wrogów, nie opuścę ich i nie zerwę mojego przymierza z nimi (por. Kpł 26,44). I odpowiedziałem mu tak: Chociaż ty mówisz, że

*Perskiego w czasie prześladowań Szapura II, w: Vobis Episcopus vobiscum christianus, red. W. Myszor – A. Malina, Katowice 2004, s. 278-287; R. Kosiński, Jeszcze raz o dacie męczeństwa Symeona bar Sabba'e i prześladowaniach chrześcijan w Persji za panowania Szapura II, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 144/1 (2017) s. 1-24 (zwł. s. 8-9, 12-13). Warto także polecić syntetyczny i treściwy przyczynek: M.-J. Pierre, *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judaïsantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide*, red. Ch. Jullien, Cahiers de Studia Iranica 36, Paris 2008, s. 115-128.*

¹⁸ ܠܘܠܐܪܐܢܐ ܠܡܘܨܐܪܐܢܐ ܠܚܘܒܐ – ‘mędrzec [wśród] Żydów’ (PSyr 1, 932, 9) to neutralne określenie żydowskiego przeciwnika w dyskusji. W polemice z rabinami Afrahat posługiwał się całym wachlarzem terminów: ܠܘܠܐܪܐܢܐ ܠܡܘܨܐܪܐܢܐ – ‘mądry nauczyciel Izraela’ (Aphraates, *Demonstratio* 17, 9, PSyr 1, 804, 19); ܠܘܠܐܪܐܢܐ ܡܘܨܐܪܐܢܐ – ‘doktor Izraela’ (Aphraates, *Demonstratio* 18, 2, PSyr 1, 821, 2-3; Aphraates, *Demonstratio* 19, 2, PSyr 1, 849, 26-27); ܠܘܠܐܪܐܢܐ ܠܡܘܨܐܪܐܢܐ ܠܚܘܒܐ – ‘nauczyciel prawa, mądry doktor ludu’ (Aphraates, *Demonstratio* 15, 5, PSyr 1, 744, 15-16; Aphraates, *Demonstratio* 18, 4, PSyr 1, 825, 7-8); ܠܘܠܐܪܐܢܐ ܠܡܘܨܐܪܐܢܐ ܠܚܘܒܐ ܠܡܘܨܐܪܐܢܐ – ‘zaślepiiony doktor prawa, nauczyciel ludu’ (Aphraates, *Demonstratio* 15, 8, PSyr 1, 753, 25-26).

¹⁹ ܠܘܝܐܪ – w przekładzie Parisot: „via, institutum, disciplina, religio christiana” (PSyr 1, 933-934, przyp. 2). Por. Dz 9,2; 18,25; 19,9,23; 24,22. Tylko jeden raz w swoich *Demonstrationes* Pers używa pojęcia ܠܘܝܐܪ jako określenia technicznego na oznaczenie religio christiana.

²⁰ *Explanation* (ܠܘܠܐܪܐܢܐ), *paraphrase* (ܠܘܠܐܪܐܢܐ ܝܘܕܐ). Por. *St. Ephrem the Syrian Selected Prose Works, Commentary on Genesis, Commentary on Exodus, Homily on Our Lord, Letter to Publius*, tł. E.G. Mathews – J.A. Amar, ed. K. McVey, Washington 1994, s. 221, przyp. 1.

Bóg jest z wami, to jednak w odpowiedzi na twoje słowa chciałbym ci coś powiedzieć. Prorok Izajasz powiedział do Izraela [słowa] z ust Boga: Gdy pójdziesz przez morze, Ja będę z tobą i rzeki nie zatopią ciebie. Gdy pójdziesz przez ogień, nie spalisz się i płomień nie spali cię na proch, bo Pan, twój Bóg, jest z tobą (por. Iz 43,2-3). Otóż czyż nie ma żadnego męża prawego, dobrego i mądrego w całej twoim ludzie, który mógłby przekroczyć morze i zostać żywy, aby się nie utopić, albo rzekę, aby się nie dać posłać na dno? Niech pomaszkuje wśród ognia, aby sprawdzić, czy nie zostanie spalony i czy płomień nie zamieni go w popiół! Jeśli Ty przedstawiś mi wyjaśnienie (ܠܘܟܢ ܝܘܕܝܗ) ²¹, nie dam się tobie przekonać, podobnie jak ty nie przyjmujesz mojego objaśnienia (ܠܘܟܢܐ) ²² słów, z powodu których ty mnie zaatakowałeś.

3 (936, 6-940, 8). Zapytałem go także na temat innego słowa napisanego przez proroka Ezechiela, który rzekł do Jeruzalem: Sodoma i jej córki wrócą znów do pierwotnego swego stanu, a Ty i córki twoje wrócić także do swego stanu pierwotnego (por. Ez 16,55). Wyjaśnij (ܠܘܟܢܐ) mi więc to słowo! I zaczął odpowiadać, mówiąc: Jeśli Bóg powiedział do Jerozolimy przez proroka: Sodoma i jej córki wrócą znów do pierwotnego swego stanu, a Ty i córki twoje wrócić także do swego stanu pierwotnego, oto znaczenie tego słowa: Sodoma i jej córki zostaną zamieszkałe jak dawniej i ujarzmione pod władzą Izraela. Jerozolima i jej córki wrócą do chwały królowania jak dawniej. Wysłuchałem tej odpowiedzi i uważam, że była bezwartościowa i powiedziałem mu: Gdy słowa proroków są wypowiedzane z gniewem, [to znaczy] każdy fragment jest [wypowiedzany] z gniewem. Czy może być jeden fragment z gniewem, a inny fragment z łagodnością? On mi rzekł: Cały fragment jest z gniewem. Jest to słowo gniewu, w którym nie ma pokoju. Odpowiedziałem mu: Jesteś więc przekonany razem ze mną, że nie ma żadnego pokoju w tym fragmencie z gniewu. Posłuchaj bez kłótni, nie bluźnij. Postaram się przekonać cię (ܠܘܟܢܐ) na temat tego słowa. Cały fragment od początku do końca jest wypowiedziany z gniewem. Powiedziano tak na temat Jerozolimy: Ja jestem Żyjący, mówi Pan, Bóg, Sodoma i jej córki nie postępowały tak, jak ty i twoje cór-

²¹ W opracowaniu E.G. Mathews i J.A. Amara ܠܘܟܢ ܝܘܕܝܗ, syryjski wyraz pokrewny do hebrajskiego *targum*, znaczy także ‘interpretation’. Por. *St. Ephrem the Syrian Selected Prose Works*, s. 43.

²² Zdaniem Payne Smitha termin ܠܘܟܢܐ znaczy ‘tłumaczenie, interpretacja, wyjaśnienie, wykład’. Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 2, ed. Payne Smith, s. 3327, ܠܘܟܢܐ – ‘interpretatio, commentarius, expositio’. *Thesaurus Syriacus*, t. 2, s. 3327-3328, ܠܘܟܢܐܐ – ‘interpres, expositor, doctor, magister scholarum’.

ki (por. Ez 16,48)! I dodał: Zawstydz się, znoś swoją hańbę, pokonałaś bowiem swoje siostry przez twoje grzechy i one są bardziej sprawiedliwe niż ty (por. Ez 16,52)! Otóż jeśli powiedział, że Sodomia i jej córki są bardziej sprawiedliwe niż Jerozolima i jej córki i że Jerozolima pokonała Sodomę przez swoje grzechy, to należy, aby gdy Izrael znów się zgromadzi, jego miejsce było w Sodomie i w Gomorze, Ich szczep bowiem pochodzi ze szczepu Sodomy i z latorośli Gomory. Ich winogrona są gorzkie, a jagody ich pełne goryczy (por. Pwt 32,32). Również Izajasz nazywa ich „książętami Sodomy” i „ludem Gomory” (por. Iz 1,10). Jeśli zatem Izrael ma być zebrany, to w Sodomie i Gomorze oni winni zamieszkać z książętami Sodomy i ludem Gomory, wespół ze szczeniem Sodomy i z latoroślą Gomory, aby karmić się gorzkimi winogronami i zbierać jagody goryczy, aby spożywać jaja żmijowe i odziewać się w pajęczyny (por. Iz 59,5-6), aby mieć udział w cierniach winnej latorośli (por. Iz 5,2) i stać się „srebrem odrzuconym” (ܩܘܪܘܢܐ ܕܥܘܠܐ) (por. Jr 6,30). Sodomia i jej córki, które były bardziej sprawiedliwe niż Jerozolima, wrócą znów do pierwotnego swego stanu, a Jerozolima, która pokonała Sodomę przez swoje grzechy, będzie trwała w swoich grzechach i pozostanie spustoszona aż do wypełnienia wyroków (ܩܘܪܘܢܐ ܕܥܘܠܐ) wiecznych (por. Dn 9,27)²³.

4 (940, 9-944, 7). Ezechiel powiedział: Taka była nieprawość Sodomy i jej córek: nieszczęśliwych (ܥܘܠܐ) i ubogich (ܥܘܒܝܐ)²⁴ nie podniosły swoją ręką. Gdy to ujrzałem, zniszczyłem je (por. Ez 16,49). Policz i zobacz!²⁵ Od czasu zniszczenia Sodomy do czasu zbudowania Jerozolimy upłynęło 896 lat. Od czasu, gdy Abraham otrzymał od Boga dobrą nowinę za pośrednictwem anioła, „Za rok o tej porze wrócę do ciebie i twojej żony i Sara będzie miała syna” (Rdz 18,14), od tego czasu aż do chwili, gdy Jakub

²³ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, tł. A. Uciecha, *Afrahat, O Chrystusie, Synu Bożym (Demonstratio XVII. De Christo Dei Filio)*, *Patrologia Syriaca* I, 785-816), *VoxP* 73 (2020) s. 181-198.

²⁴ Formuła ܥܘܒܝܐ ܥܘܠܐ (‘biedni i ubodzy’) jako przykład stylistycznej emfazy często jest stosowana w retoryce biblijnej. Por. Ps 9,13; 10,9; 12,6; 40,17; 70,6; 74,20; 82,3; 86,1; 113,8; 140,12; Hi 34,28. W wersji Ps 85,1 LXX: „jestem żebrakiem i nędzę cierpię” (*Septuaginta*, tł. R. Popowski, Warszawa 2017, s. 917).

²⁵ ܩܘܪܘܢܐ ܕܥܘܠܐ (PSyr 1, 940, 12-13) – wariant dydaktycznego zwrotu, w którym Afrahat jak biblijny mędrzec, nauczyciel i egezegeta zwraca się do swojego żydowskiego antagonisty w dyskusji, odsłaniając przed nim tajemnicę i prawdziwe znaczenie Słowa Bożego. Wydaje się, że nie jest to jedynie formalna konwencja literacka wykreowana przez Perskiego Mędrca z zamiarem podniesienia poziomu skuteczności polemiki, ale przede wszystkim świadoma aluzja do ewangelicznego zaproszenia Jezusa skierowanego do apostołów „Chodźcie, a zobaczycie” (J 1,39).

wszedł do Egiptu, upłynęło 191 lat. Synowie Jakuba pozostali w Egipcie 225 lat. Wszystkich lat, które upłynęły od poczęcia Izaaka i od zniszczenia Sodomy, było 416. Od wyjścia Izraela z Egiptu aż do wielkiej budowy Jerozolimy przez Salomona i budowy świątyni upłynęło 480 lat. Od poczęcia Izaaka i zburzenia Sodomy aż do wielkiej budowy Jerozolimy [minęło] w sumie 896 lat. Od wielkiej budowy Jerozolimy do zburzenia Jerozolimy – 425 lat. Suma wszystkich lat od zniszczenia Sodomy aż do zburzenia Jerozolimy – 1321 lat. W sumie tyle lat [upłynęło] od zburzenia Sodomy i jej córek do [zburzenia] Jerozolimy i aż do dzisiaj nie została zamieszкана ta, która była bardziej sprawiedliwa niż Jerozolima. Od zburzenia Sodomy aż do roku 605 panowania Aleksandra, syna Filipa Macedońskiego to 2276 lat. Od zburzenia Jerozolimy przez Babilończyków aż do tego czasu – 955 lat. Jerozolima została na nowo zamieszкана w ciągu 70 lat po tym, jak Babilończycy ją zburzyli, o czym świadczy Daniel (por. Dn 9,24). Następnie została ostatecznie zburzona przez Rzymian i już się więcej nie podniesie, ponieważ pozostanie zniszczona aż do wypełnienia wyroków (ܩܘܪܒܢܐ ܩܘܪܒܢܐ) (por. Dn 9,27)²⁶. Wszystkich lat, w których Jerozolima pozostawała zburzona, w czasie pierwszego i drugiego [zburzenia], było 465. Jeśli odliczysz 70 lat [niewoli] w Babilonie, daje to 395 lat.

5 (944, 8-945, 26). Napisałem ci to wyjaśnienie (ܩܘܪܒܢܐ)²⁷, ponieważ Żydzi się pysznią (ܩܘܪܒܢܐ)²⁸ [mówiąc]: Zostało ustalone, że będziemy zgromadzeni²⁹. Otóż, jeśli Sodoma, której nieprawość nie była tak wielka

²⁶ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O Chrystusie, Synu Bożym (Demonstratio XVII. De Christo Dei Filio, Patrologia Syriaca I, 785-816), VoxP 73 (2020) s. 181-198.*

²⁷ ܩܘܪܒܢܐ i formy derywatywne ܩܘܪܒܢܐ , ܩܘܪܒܢܐ – (*Thesaurus Syriacus*, t. 2, s. 3114-3118): ‘suasit, persuasit, supplicavit’, ‘persuasio, supplicatio’, ‘persuasor, supplicator, intercessor’. Por. znaczenie i rolę, jaką w judaizmie odgrywał ܩܘܪܒܢܐ (‘posek’), czyli sędzia, rozjemca, poręczyciel.

²⁸ Swoich żydowskich adwersarzy Afrahat często przedstawia jako naród ludzi pysznych. Por. Aphraates, *Demonstratio* 15, 9, PSyr. 1, 757, 12-23, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O pokarmach czystych i nieczystych (Demonstratio XV: De distinctione ciborum, Patrologia Syriaca I, 728-757), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 51/2 (2018) s. 360; Aphraates, Demonstratio 16, 8, PSyr 1, 781, 25-784, 20, tł. A. Uciecha, Afrahat, O narodach, które zastąpiły naród (Demonstratio XVI: De gentibus quae loco populi suffectae sunt, PSyr 1, 760-784), VoxP 71 (2019) s. 590-591.*

²⁹ Argument rozwijany przez Afrahata w mowie *Adversus Iudaeos*. Por. Aphraates, *Demonstratio* 19, 2, PSyr 1, 849, 15-852, 17, tł. A. Uciecha, Afrahat, *Przeciwko Żydom, którzy mówią, że na nowo zostaną zgromadzeni (Demonstratio XIX: Adversus Iudaeos qui dicunt se denuo congregatum iri, PSyr 1, 845-892), VoxP 72 (2019) s. 553-554.*

jak ta Jerozolimy, nie została na nowo zamieszкана, a my mówimy, że nigdy nie będzie zamieszкана, to w jaki sposób Jerozolima, której nieprawość była o wiele większa niż ta Sodomy i jej córek, miałyby być zamieszкана? Przez 2276 lat Bóg nie okazał Sodomie miłosierdzia, to jak możemy mówić, że okaże miłosierdzie Jerozolimie, dla której już 395 lat minęło od dnia, w którym została zniszczona, zgodnie z obliczeniami napisanymi wyżej? Otóż gdy powiedział: Sodoma i jej córki wrócą znów do pierwotnego swego stanu (por. Ez 16,55) i gdy powiedział do Jerozolimy: Ty i twoje córki wróćcie znów do pierwotnego swego stanu, to znaczenie tych słów jest takie: one nigdy już nie będą zamieszкane, gdyż ziemia, przeciwko której Pan zapalał gniewem, została przeklęta: Nie obsięją jej, nie zakiełkuje, nie urosnie na niej żadna roślina, jak w Sodomie i Gomorze, przeciw którym Pan zapalał gniewem bez możliwości pojednania (𐤇𐤍𐤏𐤍) z nimi (por. Pwt 29,22). Przekonaj się więc ty, który mnie słuchasz! Sodoma i jej córki nie będą już nigdy zamieszкane, ale będą jak dawniej, wtedy gdy nie były jeszcze zamieszкane, i wtedy, gdy Pan zapalał gniewem przeciw nim bez możliwości pojednania. Jerozolima i jej córki będą jak dawniej, wtedy gdy była pustynią górą Amorytów, na której Abraham zbudował ołtarz, aby związać swojego syna Izaaka (por. Rdz 22,2). Była pustynią, gdy Dawid kupił klepisko Arauny Jebusyty i zbudował tam ołtarz (por. 2Sm 24,18-25; 1Krn 21,18-28). Zrozum i zobacz³⁰, że ta góra, na której Abraham ofiarował swojego syna, to właśnie góra Jebus (𐤍𐤇𐤁𐤍), czyli Jerozolima. To właśnie jest miejsce klepiska, które Dawid kupił od Arauny i na którym została zbudowana świątynia (por. 2Krn 3,1)³¹. I tak Jerozolima stanie się znów pustynią jak dawniej (por. Ez 16,55). Zrozum³², gdy Ezechiel prorokował to słowo, Jerozolima była jeszcze w pełnym rozkwicie. Jej mieszkańcy zbuntowali się przeciw królowi babilońskiemu. A słowo, które prorok wypowiedział, wypowiedział z gniewem i złorzeczeniem przeciw Jerozolimie.

W nauczaniu żydowskich rabinów idea ostatecznego odrzucenia narodu wybranego została definitywnie wykluczona. Podstawą ich argumentacji był komentarz do biblijnych świadectw o wiecznej i bezwarunkowej miłości Boga do Izraela, jak o tym przekonują prorockie słowa w księdze Ozeasza (2,21-25). Por. E. Lizorkin, *Aphrahat's Demonstrations: A Conversation with the Jews of Mesopotamia*, CSCO 642, Subs. 129, Leuven 2012, s. 72.

³⁰ 𐤍𐤏𐤁𐤍 𐤇𐤍𐤏𐤍 (PSyr 1, 945, 16) – kolejna formuła o charakterze dydaktycznej zachęty często stosowana w *Demonstrationes*. Parafraza tego zwrotu: 𐤍𐤏𐤁𐤍 𐤇𐤍𐤏𐤍 ('policz i zobacz'), PSyr 1, 940, 13-14. Por. PSyr 1, 948, 1. Por. tutaj, przyp. 40.

³¹ Według 2Krn 3,1 świątynia została zbudowana na górze Moria, na której Abraham miał złożyć w ofierze Izaaka. Por. Rdz 22,2.

³² 𐤇𐤍𐤏𐤍 (PSyr 1, 945, 21) – skrócona wersja 𐤍𐤏𐤁𐤍 𐤇𐤍𐤏𐤍.

6 (948, 1-949, 9). Zrozum i zobacz³³, mój słuchaczu, gdyby Bóg dał Sodomie i jej towarzyszkom jakąś nadzieję, nie zniszczyłyby ich w ogniu i siarce, które są znakami [nadejścia] ostatniego dnia świata (por. Ps 11,6; Iz 30,33; 34,9; Ez 38,22), ale wydał pod panowanie jakiegoś królestwa, które ukarałoby je według tego, co napisano: gdy Jeremiasz podał do picia kielich gniewu ludom i królestwom (por. Jr 25,15.17.21.22), powiedział wszystkim miastom: Gdy już wypity kielich, sprawiłem, że wróciły z niewoli Elam, Tyr, Sydon, synowie Ammona, Moab i Edom. O każdym królestwie powiedział: W dniach ostatnich wrócę ich z niewoli (por. Jr 48,47; 49,6.39). Widzimy, że Tyr został zamieszkały i rozkwitał. Po tym, jak pobłądził na 70 lat i jak przyjął zapłatę swego zepsucia, i jak sprzedał się wszystkim królestwom, i wziął cytrę, grał dobrze i śpiewał ładnie (por. Iz 23,15-17). Kraj Elamu również został zamieszkały i rozkwitał. O Babilonie zaś Jeremiasz powiedział: Babilon upadnie i już się nie podniesie (por. Jr 51,64). Do dzisiaj i na wieki pozostanie spustoszony. Powiedział też o Jerozolimie: Upadła i nie powstanie Dziewica Izraela, i pozostała na ziemi, a nikt jej nie podniesie (por. Am 5,1-2). Otóż jeśli to proroctwo Jeremiasza wypowiedziane nad Babilonem jest prawdziwe, to także jest prawdziwe i godne wiary to [proroctwo] nad Jerozolimą. Izajasz mówił o Jerozolimie: Nie rozgniewam się już na ciebie ani nie będę cię gromić (por. Iz 54,9). Zaprawdę On już nigdy nie rozgniewa się przeciwko niej, ona bowiem jest spustoszona i na pewno On już nie będzie ją gromić, a ona już Go nie rozgniewa.

7 (949, 10-952, 21). Ci zatem, którzy nas znieważają [mówiąc]: Prześladowają was, a nie jesteście wolni, niech się wstydzą, ponieważ to właśnie oni, ciągle prześladowani, przez wiele lat dążyli do wolności. Byli niewolnikami w Egipcie przez 225 lat. Następnie Madianici³⁴ podbili Izraela w dniach Baraka i Debory. I pozostawali pod władzą Moabitów w dniach Ehudy (por. Sdz 3,12-30), Ammonitów w dniach Jeftego (por. Sdz 11,1-12,7), Filistynów w dniach Samsona i jeszcze w dniach Eliasza i proroka Samuela (por. Sdz 14-16; 1Krl 17), Edomitów³⁵ w dniach Achaba (por. 1Krl 20,1), Asyryjczyków w dniach Ezechiasza i wreszcie król Babilonu

³³ מִשְׁמַע וּמַבְחֵן (PSyr 1, 948, 1).

³⁴ Według Mędrcy Perskiego byli to מַדְיָנִים ('Madianici'). Według Sdz 4,2 są to Kananejczycy, ich król nazywał się Jabin, a dowódcą wojsk kananejskich był Sisera.

³⁵ אֶדְוִיטִים ('Edomici'), w rzeczywistości jednak chodzi o אֲרָמִים ('Aramejczyków'): Ben Hadad był królem Aramu, a nie Edomu (PSyr 1, 949, 20). Podobny błąd Persa w identyfikacji Ben Hadada jako króla Edomu w *Liście Synodalnym*. Por. Aphraates *Demonstratio* 14, 10, PSyr 1, 593, 17-18, tł. A. Uciecha, *Afrahat. List synodalny (Demonstratio XIV*.

wyrwał ich z ich ziemi, aby ich rozproszyć (por. 2Krl 18–20). Jednak im bardziej [Bóg] wystawiał ich na próbę i karał, tym bardziej nie chcieli dawać dobrych owoców, jak to o nich powiedział: Na próżno karałem synów waszych: nie przyjęli tego, aby się poprawić (por. Jr 2,30). I jeszcze mówił o nich: Rozciąłem proroków i słowami ust moich zabijałem³⁶. Do Jerozolimy powiedział: Nawróć się przez cierpienia i razy, Jeruzalem, abym nie cofnął mojego serca od ciebie (por. Jr 6,8)³⁷. Ale oni porzucili Go i zwrócili się ku bożkom, jak o nich powiedział Jeremiasz: Idźcie do wysp odległych i poślijcie do Kedaru, zbadajcie starannie i poznajcie, czy stało się tam coś podobnego, czy jakiś naród zmienił swoich bogów? A ci przecież nie są wcale bogami! Mój zaś naród zamienił swoją chwałę na to, co nie może pomóc. Niebo, niechaj cię na to ogarnie osłupienie, groza i wielkie drżenie – wyrocznia Pana. Bo podwójne zło popełnił mój naród: opuścili Mnie, źródło żywej wody, i poszli wykopać sobie cysterny, cysterny popękane, które nie utrzymują wody (por. Jr 2,10-13). Cysterny popękane to kult obrazów i bożków. Niebiosy osłupiały, ponieważ one oddawały cześć zastępom niebieskim i niebiosy spotkają karę, aby się zwinąć jak zwój księgi. Wszystkie ich zastępy upadną (por. Iz 34,4).

8 (952, 22-953, 2). Napisałem ci, mój przyjacielu, wszystkie te powyższe objaśnienia (ܩܘܪܕܐܢܐ)³⁸, ponieważ jakiś Żyd ubliżał synom naszego ludu. Teraz zaś, jak tylko będę mógł, podam ci dowody (ܩܘܪܕܐܢܐ), że prześladowani otrzymali wielką nagrodę, prześladowcy zaś byli w pogardzie i hańbie.

9 (953, 3-957, 10). Jakub był ciemieżony, a Ezaw ciemieżcą. Jakub otrzymał błogosławieństwa i pierworództwo³⁹, Ezaw zaś został ich pozbawiony. Józef był ciemieżony, jego bracia zaś byli ciemieżcami. Józef został wywyższony, a jego ciemieżcy upadli przed nim, wypełniły się jego sny i wizje. Józef prześladowany to obraz prześladowanego Jezusa. Ojciec Józefa odział go w szatę z rękawami (por Rdz 37,3), ojciec Jezusa odział

Exhortatoria, PSyr 1, 573-726), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46/1 (2013) s. 25.

³⁶ Oz 6,5 w przekładzie BT: „Dlatego ciosałem ich przez proroków, słowami ust mych zabijałem”.

³⁷ Dosłowne znaczenie zwrotu ܩܘܪܕܐܢܐ ܕܩܘܪܕܐܢܐ ܕܩܘܪܕܐܢܐ (‘abym nie cofnął mojego serca od ciebie’) należy odczytywać w sensie „abym nie znienawidził ciebie”.

³⁸ Pierwszą część swoich wywodów Afrahat definiuje jednoznacznie jako *memre* (ܩܘܪܕܐܢܐ), natychmiast zapowiadając dalszy ciąg w formie *appīsōk* (ܩܘܪܕܐܢܐ). Całość wykładu *De persecutione* określa terminem ‘*uhdōne*’ (ܩܘܪܕܐܢܐ). Por. Aphraates, *Demonstratio* 21, 21, PSyr 1, 981, 14.

³⁹ W języku syryjskim gra słów: „błogosławieństwo” – ܩܘܪܕܐܢܐ (rdzeń *brk*) i „pierworództwo” – ܩܘܪܕܐܢܐ (rdzeń *bkr*).

go w ciało wzięte z Dziewicy. Ojciec miłował Józefa bardziej niż wszystkich jego braci (por. Rdz 37,3), Jezus był umiłowanym i ulubionym swego Ojca. Józef miał wizje i sny, Jezus wypełnił wizje i proroków. Józef był pasterzem ze swymi braćmi, Jezus jest głową pasterzy. Józef został wysłany przez swojego ojca, aby odwiedził swoich braci (por. Rdz 37,13-18), gdy oni go ujrzeli, postanowili go zgładzić, Jezus został wysłany przez swego Ojca, aby odwiedził swoich braci, a oni rzekli: To jest dziedzic, chodźcie, zabijmy go (por. Mt 21,38). Bracia wrzucili Józefa do studni (por. Rdz 37,24), bracia Jezusa sprawili, że On zstąpił do zmarłych. Józef wyszedł ze studni (por. Rdz 37,28), Jezus wyszedł spośród umarłych. Gdy Józef wyszedł ze studni, otrzymał władzę nad swoimi braćmi. Po zmartwychwstaniu z umarłych Ojciec darował Jezusowi imię wielkie i wspaniałe (por. Flp 2,9), aby Jego bracia byli mu posłuszni, a Jego nieprzyjaciele zostali poddani pod Jego stopy (por. Ef 1,22). Gdy Józef pozwolił się rozpoznać swoim braciom, oni zawstydzili się, przelękli się i zdumieli jego potęgą (por. Rdz 45,3), gdy Jezus przyjdzie na końcu czasów, aby ukazać swoją wielkość, jego bracia, którzy Go ukrzyżowali, zawstydzą się, przelękną i zadrżą przed Nim. Józef został sprzedany do Egiptu za namową Judy (por. Rdz 37,26), Jezus zaś został wydany Żydom z ręki Judasza Iskarioty⁴⁰. Józef nie powiedział żadnego słowa do swoich braci, gdy go sprzedali, Jezus nie odezwał się i nie powiedział żadnego słowa do sędziów, którzy Go osądzili (por. Mt 27,14; Mk 15,5; Łk 23,9). Pan wrzucił niesłusznie Józefa do więzienia (por. Rdz 39), Jezusa niesprawiedliwie skazali synowie Jego narodu. Józef oddał swoje dwie suknie, jedną w ręce swoich braci i drugą w ręce żony swego pana⁴¹, Jezus oddał swoje szaty i żołnierze je rozdzielili między siebie (por. Mt 27,35; Mk 15,24; Łk 23,34; J 19,24). Józef miał lat trzydzieści, gdy stanął przed faraonem i został rządcą Egiptu (por. Rdz 41,46), Jezus w wieku około 30 lat przybył nad Jordan i został ochrzczony (Łk 3,23), przyjął Ducha i zaczął głosić. Józef dostarczył chleb Egipcjanom, Jezus dał chleb życia całemu światu. Józef wziął sobie za żonę

⁴⁰ „Judasz, który wydał naszego Zbawiciela, wpadł do morza, mając kamień młyński u szyi”. Por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 10, PSyr 1, 593, 23-24, tł. A. Uciecha, *Afrat. List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria, PSyr 1, 573-726)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46/1 (2013) s. 25.

⁴¹ Podobna egzegeza na temat sukni Józefa w komentarzu Efrema Syryjczyka do Księgi Rodzaju: Ephraem Syrus, *In Gen. 35, .3, CSCO 152, s. 98*. Por. R.M. Tonneau, *Sancti Ephraem Syri in Genesim et in Exodum commentarii, CSCO 152, Scriptorum Syri 71, Lovanii 1955* (tekst syryjski); R.M. Tonneau, *Sancti Ephraem Syri in Genesim et in Exodum commentarii, CSCO 153, Scriptorum Syri 72, Lovanii 1955* (przekład łaciński).

córkę kapłana pogańskiego i bezbożnego (por. Rdz 41,45.50), Jezus przyciągnął do siebie Kościół (كنيسة) pochodzący z ludów nieczystych. Józef zmarł i został pochowany w Egipcie (por. Rdz 50,26), Jezus umarł i został złożony do grobu w Jerozolimie⁴². Bracia Józefa sprowadzili z Egiptu jego kości (por. Rdz 50,25), Ojciec wskrzesił z martwych Jezusa i wyniósł Jego ciało nieśmiertelne (جسد الله حي) obok siebie na niebiosach.

10 (957, 11-961, 2). Mojżesz również był prześladowany i Jezus był prześladowany. Ukrywano narodziny Mojżesza, aby nie zabili go jego prześladowcy (por. Wj 2,2), Jezus musiał uciekać do Egiptu po swoim narodzeniu, aby nie zabił Go Herod, jego prześladowca (por. Mt 2,13). W czasie narodzin Mojżesza topiono małe dzieci w rzece (por. Wj 1,22), w czasie narodzin Jezusa zabijano małe dzieci w Betlejem i okolicach (por. Mt 2,16). Bóg mówił do Mojżesza: Umarli ci, którzy czyhali na twe życie (por. Wj 4,19) i anioł powiedział do Józefa w Egipcie: Wstań, weź Dziecię i idź do ziemi Izraela, bo już umarli ci, którzy czyhali na życie Dziecięcia (por. Mt 2,20). Mojżesz wyprowadził swój naród z niewoli faraona, Jezus wywiódł wszystkie narody z niewoli Szatana. Mojżesz wzrastał u faraona, Jezus wzrastał w Egipcie, dokąd to Józef z Nim uszedł. Maria-Miriam (مريم) stała na brzegu rzeki, gdy Mojżesz unosił się na wodzie (por. Wj 2,4), Maria (مريم) poczęła Jezusa, gdy anioł Gabriel zwiastował jej [dobrą nowinę] (por. Łk 1,26). Gdy Mojżesz ofiarował baranka, pierwotni Egipcjan zostali zabici, gdy Jezus, prawdziwy baranek, został ukrzyżowany, z powodu Jego śmierci umarł naród, który go zabił. Mojżesz sprowadził mannę dla swojego ludu, Jezus dał swoje ciało narodom. Mojżesz dzięki drewnu uczynił słodkimi wody gorzkie (por. Wj 15,23-25), Jezus

⁴² Święte dla Żydów miasto Jerozalem Afrahat nie waha się porównać do Egiptu, przeklętej ziemi wygnania Narodu Wybranego, do której nie wolno było wracać. Podobne wątki odrzucenia i wykluczenia Żydów jako ludu łamiącego Boże Prawo Afrahat rozwija konsekwentnie w Mowie XIX (*Adversus Iudaeos qui dicunt se denuo congregatum iri*). Por. Aphraates, *Demonstratio* 19, PSyr 1, 845-892, tł. A. Uciecha, Afrahat, *Przeciwko Żydom, którzy mówią, że na nowo zostaną zgromadzeni* (*Demonstratio XIX: Adversus Iudaeos qui dicunt se denuo congregatum iri*, PSyr 1, 845-892), VoxP 72 (2019) s. 543-568. Por. M.-J. Pierre, *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judisantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide*, red. Ch. Jullien, Cahiers de Studia Iranica. 36, Paris 2008, s. 121.

⁴³ To sól chroni cielesną materię przed zepsuciem, dekompozycją i zmianą w proch. Sól jest symbolem odzyskanego błogosławieństwa Stwórcy. Por. Aphraates, *Demonstratio* 21, 9, PSyr 1, 957, 9-10. W tradycji rabinicznej Tora jest porównywana do soli i ona broni przed atakami Szatana oskarżyciela. Por. *Aphraate Le Sage Persan, Les Exposés I-X*, t. 1, tł. M.-J. Pierre, SCh 349, Paris 1988, s. 263, przyp. 61.

ukrzyżowany na drzewie uczynił słodką naszą gorycz. Mojżesz sprowadził Prawo dla swojego ludu⁴⁴, Jezus dał swoje Przymierze (ܡܘܨܝܐ) ⁴⁵ narodom. Mojżesz pokonał Amaleka wyciągniętymi ramiona (por. Wj 17,11), Jezus pokonał Szatana znakiem krzyża. Mojżesz wyprowadził wodę ze skały dla swojego ludu (por. Wj 17,6; Lb 20,9-11), Jezus posłał Szymona-Skałę, aby zaniósł Jego naukę narodom. Mojżesz zdejmował zasłonę z twarzy, aby mówić z Bogiem (por. Wj 34,34), Jezus zdjął zasłonę, która była na twarzy narodów, aby usłyszały i przyjęły Jego naukę (por. 2Kor 3,16). Mojżesz nałożył rękę swoim posłańcom (ܡܘܨܝܐ), aby przyjęli kapłaństwo, Jezus nałożył rękę swoim apostołom (ܡܘܨܝܐ), aby przyjęli Ducha Świętego. Mojżesz wstąpił na górę i tam umarł (por. Pwt 34,1-5), Jezus wstąpił na niebiosa i zasiadł po prawicy swojego Ojca⁴⁶.

11 (961, 3-964, 3). Jozue, syn Nuna, także był prześladowany i Jezus, nasz Zbawiciel, był prześladowany. Jozue, syn Nuna, był prześladowany przez ludy bezbożne, Jezus, nasz Zbawiciel, był prześladowany przez naród głupi (ܡܘܨܝܐ). Jozue, syn Nuna, wziął dziedzictwo swoich prześladowców i dał je swojemu ludowi, Jezus, nasz Zbawiciel, wziął dziedzictwo swoich prześladowców i dał je narodom obcym. Jozue, syn Nuna, wstrzymał słońce na niebie i wymierzył karę ludom, które go prześladowały, Jezus, nasz Zbawiciel, sprawił, że zaszło słońce w środku dnia i zawstydził się naród prześladowców, który go ukrzyżował. Jozue, syn Nuna, rozdał dziedzictwo ludowi swojemu, Jezus, nasz Zbawiciel, obiecał narodom dać krainę życia. Jozue, syn Nuna, dał życie nierządnicy Rachab (por. Joz 6,17), Jezus, nasz Zbawiciel, zgromadził Kościół nierządnicę i dał mu życie. Jozue, syn Nuna, siódmego dnia obalił i zburzył mury Jerycha (por.

⁴⁴ Uwagi metodyczne i analiza poświęcona sporom na temat wartości normatywnej pierwszych i drugich Tablic Prawa danych Mojżeszowi na górze Synaj, por. M.-J. Pierre, *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judisantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide*, ed. Ch. Jullien, Cahiers de Studia Iranica 36, Paris 2008, Cahiers de Studia Iranica 36, s. 124-125.

⁴⁵ Parisot tutaj tłumaczy ܡܘܨܝܐ ܕܥܝܘܒܐ ܕܥܝܘܒܐ – 'Jesus mandata sua gentibus dedit' (PSyr 1, 960, 14-15). Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 1, s. 873, ܡܘܨܝܐ ܕܥܝܘܒܐ – 'foedus, testamentum, de tabulis quibus inerant decem mandata'.

⁴⁶ W chrystocentrycznej konwencji Afrahat podkreśla ważne wydarzenia z życia Mojżesza jako osoby prześladowanej, przewodnika Narodu Wybranego, zwycięskiego dowódcy w walce z plemionami pogańskimi, prawodawcy, który wiernie przekazuje Żydom boską Torę. Por. Aphraates, *Demonstratio XXI: De persecutione*, PSyr 1, 21 (981, 14-985, 7). Autor pomija tutaj mocno akcentowaną w innych *Demonstrationes* charakterystykę Mojżesza jako „wielkiego proroka”. Por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 42, PSyr 1, 693, 21; 18, 3, PSyr 1, 824, 19-20; 18, 4, PSyr 1, 825, 2; 20, 2, PSyr 1, 893, 16.

Joz 6,15), co do Jezusa, naszego Zbawiciela, siódmego dnia, w szabat od poczynku Boga, ten świat rozpadnie się i upadnie (por. Hbr 4,8). Jozue, syn Nuna, ukamienował Akana, który ukradł to, co było obłożone klątwą (por. Joz 7,25), Jezus, nasz Zbawiciel, oddzielił Judasza od uczniów, jego towarzyszy, ponieważ ukradł pieniądze biednych (por. J 12,6). Jozue, syn Nuna, przy swojej śmierci ponownie wezwał na świadka swój lud (por. Joz 24,22), Jezus, nasz Zbawiciel, przy swoim wniebowstąpieniu wezwał na świadków swoich Apostołów (por. Mt 28,18; Mk 16,19).

12 (964, 4-12). Również Jefte był prześladowany i Jezus, nasz Zbawiciel, był prześladowany. Bracia wygnali Jeftego z domu jego ojca (por. Sdz 11,2), bracia wygnali Jezusa i wzniesli Mu krzyż. Prześladowany Jefte wybił się na czoło swojego ludu (por. Sdz 11), prześladowany Jezus powstał i stał się królem narodów. Jefte złożył przysięgę i ofiarował dar ze swojej pierworodnej (por. Sdz 11,30-39), Jezus ofiarował siebie w darze swojemu Ojcu za wszystkie narody.

13 (964, 13-965, 19). Również Dawid był prześladowany i Jezus był prześladowany. Dawid został namaszczony przez Samuela, aby zostać królem na miejsce Saula, który zgrzeszył (por. 1Sm 16,1-13), Jezus został namaszczony przez Jana, aby stać się arcykapłanem w miejsce kapłanów, którzy przekroczyli Prawo (por. Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Łk 3,21-22; J 1,31-34). Dawid był prześladowany po swoim namaszczeniu, Jezus był prześladowany po swoim namaszczeniu. Dawid został królem najpierw nad jednym plemieniem a następnie nad całym Izraelem, Jezus był królem najpierw nad małą grupą tych, którzy uwierzyli w Niego, na koniec zaś będzie królował nad całym światem. Dawid w wieku 30 lat został namaszczony przez Samuela (por. 1Sm 5,4), Jezus w wieku około 30 lat przyjął od Jana nałożenie rąk (por. Łk 3,23). Dawid ożenił się z dwiema córkami króla (1Sm 18)⁴⁷, Jezus wziął dwie córki króla: wspólnotę narodu⁴⁸ i wspólnotę ludów⁴⁹. Dawid odpłacił dobrem Saulowi, swemu prześladowcy, Jezus nauczał: „Módlcie się za swoich prześladowców” (Mt 5,44; Łk 6,28). Dawid był według serca Bożego (por. 1Sm 13,14), Jezus jest Synem Bożym. Dawid otrzymał godność królewską Saula, swego prześladowcy, Jezus

⁴⁷ Według przekazu biblijnego (1Sm 18,17-30) król Saul obiecał Dawidowi swoją najstarszą córkę Merab, ostatecznie oddał ją za żonę Adrielowi z Mecholi. Afrahat powołuje się na tradycję żydowską, w której dwie córki królewskie Merab i Mikal były wiernymi żonami Dawida. Por. *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés XI-XXIII*, t. 2, tł. M.-J. Pierre, SCh 359, Paris 1989, s. 826, przyp. 71.

⁴⁸ *ܟܘܢܘܬܐ ܕܥܘܠܡ* – Parisot: ‘synagoga populi’ (PSyr 1, 965, 4).

⁴⁹ *ܟܘܢܘܬܐ ܕܥܘܠܡ* – Parisot: ‘synagoga gentium’ (PSyr 1, 965, 5).

otrzymał godność królewską Izraela, swego prześladowcy. Dawid płakał wielkimi łzami nad Saulem, swym prześladowcą, gdy ten umarł (por. 2Sm 1,12), Jezus płakał nad Jerozolimą, swym prześladowcą, gdyż miała zostać zburzona (por. Łk 19,41-44). Dawid przekazał panowanie Salomonowi i połączył się ze swoimi ojcami, Jezus przekazał klucze Szymonowi (por. Mt 16,19), wstąpił i odszedł do Tego, który Go posłał. Dzięki Dawidowi grzechy zostały odpuszczone jego synom, dzięki Jezusowi grzechy zostały odpuszczone ludom.

14 (965, 20-968, 11). Eliasz również był prześladowany i Jezus był prześladowany. Eliasza prześladowała Izebel, morderczyni, wspólnota/synagoga, prześladowająca i morderczyni, prześladowała Jezusa⁵⁰. Eliasz zamknął niebiosa przed deszczem z powodu grzechów Izraela (1Krl 17,1), Jezus, gdy przybył, wstrzymał ducha proroków z powodu grzechów narodu. Eliasz wytracił sługi Baala (por. 1Krl 18,40), Jezus rzucił pod stopy Szatana i jego zastępy (por. Łk 10,19). Eliasz przywrócił do życia syna wdowy (por. 1Krl 17,17-24), Jezus przywrócił życie synowi wdowy (por. Łk 7,11-17), podobnie Łazarzowi (por. J 11,1-46) i córce przełożonego synagogi (por. Mt 9,23-26; Mk 5,35-43; Łk 8,49-56). Eliasz nakarmił wdowę odrobiną chleba (por. 1Krl 17,7-16), Jezus nasycił tysiące odrobiną chleba. Eliasz na rydwanie wznosił się do nieba (por. 2Krl 2,11-12), nasz Zbawiciel wstąpił i zasiadł po prawicy swojego Ojca. Elizeusz przyjął ducha Eliasza (por. 2Krl 2,15), Jezus tchnął na oblicze swoich uczniów (por. J 20,22).

15 (968, 12-969, 5). Również Elizeusz był prześladowany i Jezus był prześladowany. Elizeusz był prześladowany przez syna Achaba, syna mordercę, Jezus był prześladowany przez naród, mordercę. Elizeusz prorokował, że Samaria będzie w dostatku (por. 2Krl 7,1), Jezus powiedział: Ten, kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, będzie żył na wieki (por. J 6,55.58). Elizeusz nakarmił sto ludzi odrobiną chleba (por. 2Krl 4,42-44), Jezus nakarmił cztery tysiące pięcioma małymi chlebami, nie licząc kobiet i małych dzieci (por. Mt 14,13-21; Mk 6,30-44; Łk 9,10-17; J 6,1-15 – w Ewangeliach jest 5 tysięcy). Elizeusz uczynił olej z wody (por. 2Krl 4,1-7)⁵¹, Jezus uczynił wino z wody (por. J 2,1-11). Elizeusz wyzwolił wdowę od wierzyciela (מבוא רח) (por. 2Krl 4,1-2)⁵², Jezus uwolnił narody od ich długów (שבו). Elizeusz sprawił, że wypłynęła siekiera żelazna (רביח),

⁵⁰ מלכא דמלכא דמלכא – Parisot: ‘vexatrix et homicida’ (PSyr 1, 965, 22-23).

⁵¹ Tradycję cudownej przemiany, w której prorok Elizeusz uczynił olej z wody, przekazuje św. Efreem. Por. *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés XI-XXIII*, t. 2, tł. M.-J. Pierre, SCh 359, Paris 1989, s. 828, przyp. 78.

⁵² Parisot: „creditor” (PSyr 1, 967, 24).

a drewno (سقف) utonęło (por. 2Krl 6,1-7), Jezus wywyższył nasze ponizenie i zatopił naszą pychę (كبرياء). Dzięki Elizeuszowi jeden śmiertelnik wrócił do życia dzięki [dotknięciu] jego kości (por. 2Krl 13,21), dzięki temu, że rzucono kości Jezusa, ożyły wszystkie narody, które zmarły z powodu swoich grzechów.

16 (969, 6-972, 4). Również Ezechiasz był prześladowany i Jezus był prześladowany. Ezechiasz był prześladowany i znieważany przez Sennacheryba, swego wroga (por. 2Krl 18,13-37), Jezus był znieważany przez naród głupi (سفه)⁵³. Ezechiasz modlił się i zwyciężył swego wroga (por. 2Krl 19,14-19; Iz 37,14-20), nasz wróg został pokonany przez ukrzyżowanie Jezusa. Ezechiasz był królem całego Izraela, Jezus jest królem wszystkich narodów. Ezechiasz chorował i dlatego słońce się cofnęło (por. 2Krl 20,9-11; Iz 38,7-8), Jezus cierpiał swoją mękę i dlatego słońce się zamściło pozbawione swojego blasku (por. Mt 27,45; Mk 15,33; Łk 23,44-45). Wrogowie Ezechiasza stali się martwymi ciałami (por. 2Krl 19,35; 2Krn 32,21; Iz 37,36), wrogowie Jezusa padną pod Jego stopy (por. 1Kor 15,25). Ezechiasz pochodził z pokolenia domu Dawida, Jezus był synem Dawida według ciała. Ezechiasz powiedział: Będzie pokój i pewność przynajmniej za mojego życia (por. 2Krl 20,19), Jezus powiedział do swoich uczniów: Pokój mój daję wam (por. J 14,27). Ezechiasz modlił się i wyzdrowiał po swojej chorobie (por. 2Krl 20,1-7; Iz 38,1-6), Jezus modlił się i powstał z martwych. Ezechiasz wyszedł z choroby i przeżył jeszcze kilka dodatkowych lat (por. 2Krl 20,6; Iz 38,5), Jezus zmartwychwstał i osiągnął wielką chwałę. Po tym dodatku Ezechiasz został poddany władzy śmierci, po zmartwychwstaniu Jezusa śmierć już nie miała władzy nad Nim (por. Rz 6,9).

17 (972, 5-27). Również Jozjasz był prześladowany i Jezus był prześladowany. Jozjasz był prześladowany i faraon „Kulawy” (كولاي) go zabił (por. 2Krl 23,29-35; 2Krn 35,20-27; 36,4; Jr 44,30; 46,2.17)⁵⁴, Jezus był prześladowany i zabił Go naród, który był kulawy z powodu swoich grzechów. Jozjasz oczyścił ziemię Izraela z bałwochwalstwa (por. 2Krl 23,4-20; 2Krn 34,3-7), Jezus oczyścił i zniszczył bałwochwalstwo na całej ziemi (J 12,28). Jozjasz uczcił i wywyższył imię swego Boga, Jezus powiedział: Ja Cię wślawiłem i jeszcze wślawię (por. J 12,28). Jozjasz rozdarł swoje szaty z powodu nieprawości Izraela (por. 2Krl 22,11; 2Krn 34,19), Jezus

⁵³ „Pośród pokolenia zepsutego i przewrotnego” (كثير من ذرية اسرائيل فسقة وفساد) (Flp 2,15); „pokolenie zwichnięte, nieprawe” (كثير من ذرية اسرائيل فسقة وفساد) (Pwt 32,5).

⁵⁴ Faraon Neko II (609-594). Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 1, s. 1193, كولاي – ‘claudus, Pharao Claudus’. W języku hebrajskim „neko” znaczy ‘kaleka’, co wyjaśnia nadanie przezwiska „kulawy”.

z Babilonu, dzięki modlitwie Jezusa wszystkie narody wróciły z niewoli. Daniel tłumaczył wizje i sny Nabuchodonozora (por. Dn 2; 4), Jezus odkrywał i wyjaśniał wizje Prawa i proroków (por. Łk 24,25). Daniel wyjaśnił wizje Baltazara i otrzymał władzę jako trzeci w państwie (por. Dn 5,29), Jezus wypełnił wizje i proroków, a Jego Ojciec dał Mu wszelką władzę nad tym, co jest w niebie i na ziemi (por. Mt 28,18). Daniel ujrział cuda i mówił o tajemnicach, Jezus odkrył tajemnice i wypełnił to, co jest napisane. Daniel był wzięty jako zastaw (כֶּסֶף) za swój naród (por. Dn 1), ciało Jezusa jest zastawem (כֶּסֶף) za wszystkie narody (por. Mt 20,28; Mk 10,45). Dzięki Danielowi został uśmierzony gniew króla wobec Chaldejczyków i nie zostali straceni (por. Dn 2,24), dzięki Jezusowi złagodzony został gniew Ojca wobec wszystkich ludów – nie zostały stracone i nie zginęły z powodu swoich grzechów. Daniel poprosił króla, aby dał władzę swoim braciom w zarządzie prowincją Babilonu (por. Dn 3,97), Jezus prosił Ojca, aby dał swoim braciom uczniom władzę nad Szatanem i jego wojskiem (por. Łk 10,19). Daniel powiedział, że Jerozolima będzie spustoszona aż do wyznaczonego czasu (por. Dn 9,26), Jezus powiedział, że z Jerozolimy nie zostanie kamień na kamieniu, ponieważ nie rozpoznała dnia swojej pomyślności (por. Łk 19,44). Daniel ujrział⁵⁷ tygodnie, które miały upłynąć dla jego narodu (por. Dn 9,20-27), Jezus przybył, aby je wypełnić.

19 (977, 4-980, 4). Również Chananiaśz i jego bracia byli prześladowani i Jezus był prześladowany. Chananiaśz i jego bracia byli prześladowani przez Nabuchodonozora, Jezus był prześladowany przez naród żydowski. Chananiaśz i jego bracia zostali wrzuceni do ognistego pieca, który dla nich stał się chłodny jak rosa, byli bowiem sprawiedliwi (por. Dn 3,50), Jezus zstąpił do krainy ciemności, skruszył jej bramy i wyprowadził uwięzionych. Chananiaśz i jego bracia wyszli z ognistego pieca, a płomień spalił ich oszczerców (por. Dn 3,22), Jezus wyszedł żywy z głębin ciemności, a ci, którzy Go fałszywie oskarżyli i ukrzyżowali, spłonęli w ogniu do końca. Gdy Chananiaśz i jego bracia wyszli z pieca, król Nabuchodonozor zadrżał i ogarnął go strach, gdy Jezus powstał z martwych, naród, który Go ukrzyżował, zadrżał i ogarnął go strach. Chananiaśz i jego bracia nie oddali pokłonu posągowi króla Babilonu (por. Dn 3,12), Jezus powstrzymał narody, aby już nie oddawały pokłonu martwym posągom. Dzięki Chananiaśzowi i jego braciom narody i języki chwaliły tego Boga, który uratował ich od ognia, dzięki Jezusowi narody i wszystkie języki wychwalają Tego, który

⁵⁷ W sensie „odczytał, wyjaśnił znaczenie”. Jedyne prorok Daniel jako „widzący” prawdziwego Boga potrafił odczytać Jego tajemnice i ukryte znaki.

uratował swego Syna, aby nie zaznał zepsucia (por. Ps 16,10). Nad szatami Chananiasza i jego braci ogień nie miał żadnej władzy (por. Dn 3,94), nad ciałem wszystkich sprawiedliwych, którzy uwierzyli Jezusowi, ogień nie będzie miał władzy w wieczności (ܐܘܢܝܢܐ).

20 (980, 5-981, 13). Również Mardocheusz był prześladowany i Jezus był prześladowany. Mardocheusz był prześladowany z powodu łotra Hamana (por. Est 4,1-2), Jezus był prześladowany przez naród buntowników. Dzięki modlitwie Mardocheusz uratował naród z rąk Hamana, dzięki modlitwie Jezus uratował swój naród z rąk Szatana. Mardocheusz został uwolniony z rąk swoich prześladowców, Jezus został uchroniony od rąk swoich prześladowców. Mardocheusz siedział ubrany w wór i dzięki temu uratował od zguby Esterę i swój naród (por. Est 4,1-2), Jezus oblekł się w ciało i się uniżył, i dzięki temu uratował od śmierci Kościół (ܐܘܢܝܢܐ) i jego synów. Dzięki Mardocheuszowi Estera spodobała się królowi, weszła i zajęła miejsce Waszti, która odmówiła życzeniu króla (por. Est 2,17), dzięki Jezusowi Kościół (ܐܘܢܝܢܐ) znalazł upodobanie u Boga i wszedł [Kościół] do króla w miejsce synagogi, która odmówiła Jego życzeniu. Mardocheusz ostrzegł Esterę, aby pościła ona i jej służące, aby została uratowana z rąk Hamana ona i jej naród (por. Est 4,16), Jezus ostrzegł swój Kościół (ܐܘܢܝܢܐ) i jego dzieci, aby został uchroniony od gniewu on i jego synowie. Mardocheusz otrzymał godność Hamana, swego prześladowcy (por. Est 8,2), Jezus otrzymał wielką godność od swojego Ojca w nagrodę za to, że był prześladowany przez naród głupi (ܥܘܠܡܐ ܥܘܠܡܐ). Mardocheusz nadepnął na kark Hamana, swojego prześladowcy, wrogowie Jezus znajdują się pod Jego stopami (por. Flp 2,9-11). O Mardocheuszu Haman głosił: Oto, co czyni się mężowi, którego król chce uczcić (Est 6, 11), ludzie, którzy pochodzili z narodu prześladowców, mówili o Jezusie: Ten Jezus jest Synem Bożym (por. Mt 27,54; Mk 15,39). Od Hamana i jego synów zażądano krwi za Mardocheusza, krew Jezusa wzięli na siebie i na swoje dzieci jego prześladowcy (por. Mt 27,25).

21 (981, 14-985, 7). Mój przyjacielu, jeśli napisałem ci wszystkie te przypomnienia (ܐܘܢܝܢܐ)⁵⁸, że Jezus był prześladowany i sprawiedliwi byli prześladowani, to aby pocieszyć prześladowanych dzisiaj, którzy są prześladowani z powodu Jezusa prześladowanego. On to napisał nam i On sam

⁵⁸ Por. przyp. 37. Inne pojęcia stosowane w terminologii *Demonstrationes*: „krótkie przypomnienie” (ܐܘܢܝܢܐ ܐܘܢܝܢܐ), w: Aphraates, *Demonstratio* 16, 8, PSyr 1, 781, 25; „krótkie przestrogi” (ܐܘܢܝܢܐ ܐܘܢܝܢܐ), w: Aphraates, *Demonstratio* 15, 9, PSyr 1, 757, 12. Por. Uciecha, ܐܘܢܝܢܐ (*tahwəythā*) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrcy, s. 66.

nas pocieszył: Jeśli mnie prześladowali i was także prześladować będą. Oni was prześladowają, ponieważ wy nie jesteście z tego świata, jak i ja nie jestem [ze świata] (por. J 15,19-20; 17,14). Wcześniej też On napisał do nas: Wasi ojcowie wydadzą was, wasi bracia i wasi rodzice, wszyscy was znienawidzą z powodu Mego imienia (por. Mt 10,21-22; Mt 24,9; Mk 13,12-13; Łk 21,16-17; J 16,21). I jeszcze nauczał nas: Jeśli będą was wodzić przed namiestników, urzędników i przed królów, którzy władają światem, nie martwcie się naprzód o to, co macie mówić i jak macie odpowiadać. To Ja dam wam taką wymowę i mądrość, że żaden z waszych przeciwników nie będzie mógł was pokonać, gdyż to nie wy będziecie mówić, lecz Duch waszego Ojca, On będzie mówił przez was (por. Mt 10,19-20; Mk 13,11; Łk 12,11-12; 21,14-15). To ten właśnie Duch mówił przez usta Jakuba do Ezawa, swego prześladowcy. Duch mądrości (ܠܘܚܘܬܐ ܕܥܘܒܐ) ⁵⁹, który przemawiał przed faraonem przez usta Józefa prześladowanego, Duch, który przemawiał przez usta Mojżesza we wszystkich cudownych dziełach, które dokonał w ziemi egipskiej, Duch wiedzy (ܠܘܚܘܬܐ ܕܥܘܒܐ) dany Jozuemu, synowi Nuna, gdy Mojżesz włożył na niego ręce (por. Lb 27,23; Pwt 34,9) ⁶⁰ i gdy zostały unicestwione i wytępione przed jego obliczem ludy, które go prześladowały, Duch, który śpiewał przez usta Dawida prześladowanego, to przez Niego on śpiewał Saulowi, swemu prześladowcy, aby mu ulżyć od złego ducha (por. 1Sm 16,23), Duch, który ogarnął Eliasza, którym on upominał Izebel i Achaba, swojego prześladowcę, Duch, który przemawiał przez Elizeusza, który prorokował, pozwalając poznać królowi, swemu prześladowcy, wszystko to, co miało nastąpić kolejnego dnia (por. 2Krl 7,1), Duch, który kipiał w ustach Micheasza, gdy on upominał Achaba, swego prześladowcę, mówiąc mu: Gdybyś miał powrócić, to znaczyłoby, że Pan nie mówił przeze mnie (por. 1Krl 22,28), Duch, który pocieszał Jeremiasza i gdy ten odważnie powstał, aby upomnieć Sedecjasza (por. Jr 27), Duch, który obronił Daniela i jego braci w ziemi Babilonu, ten sam duch, który uratował Mardocheusza i Esterę w krainie ich wygnania.

22 (985, 8-988, 11). Posłuchaj, mój przyjacielu! Oto imiona męczenników, wyznawców i prześladowanych: Abel został zabity, a jego krew woła z ziemi (por. Rdz 4,10), Jakub był prześladowany, ukrył się i stał się uchodźcą, Józef był prześladowany, sprzedany i wrzucony do studni, Mojżesz był prześladowany i uciekł do kraju Madian, Jozue, syna Nuna, był prześladowany i musiał prowadzić wojny, Jefte, Samson, Gedeon

⁵⁹ ܠܘܚܘܬܐ ܕܥܘܒܐ – Parisot: ‘spiritus sapientiae’ (PSyr 1, 983, 11).

⁶⁰ ܠܘܚܘܬܐ ܕܥܘܒܐ – Parisot: ‘spititus scientiae’ (PSyr 1, 983, 15).

i Barak również byli prześladowani i ci, o których mówił błogosławiony Apostoł: Nie wystarczyłoby mi czasu, abym opowiedział o ich czynach (por. Hbr 11,32), również Dawid był prześladowany przez Saula i błąkał się po górach, po jaskiniach i po strumieniach (por. Hbr 11,38), także Samuel był prześladowany i ubolewał nad Saulem (por. 1Sm 15,35), Ezechiasz również był prześladowany i dręczony utrapieniami, Eliasz był prześladowany i oddalił się na pustynię (por. 1Krl 19,4), Elizeusz był prześladowany i stał się uciekinierem, Micheasz był prześladowany i uwięziony (por. 1Krl 22,27), Jeremiasz był prześladowany i wrzucono go do studni błota (por. Jr 38,6), Daniel był prześladowany i wrzucono go do jaskini lwów (por. Dn 6,17), Chananiaś i jego bracia również byli prześladowani i wrzuceni do ognistego pieca (por. Dn 3,21), Mardocheusz, Estera i synowie ich narodu byli prześladowani przez Hamana, Juda Machabeusz i jego bracia byli prześladowani i oni również cierpieli urąganie, siedmiu braci, synów błogosławionej, przeszli okropne tortury, znieśli męczarnie i byli wyznawcami i prawdziwymi męczennikami (por. 2Mch 7), starzec Eleazar, w podeszłym wieku, dał świetlany przykład swego wyznania i był wspaniałym męczennikiem (por. 2Mch 6,18-31).

23 (988, 12-989, 10). Największe zaś i najwspanialsze jest świadectwo (ܪܕܝܢܘܘܬܐ) Jezusa, które przewyższa cierpienie i męczeństwo (ܪܕܘܘܬܘܬܐ) wszystkich poprzedników i następców. Po Nim był Szczepan, świadek wierny, którego Żydzi ukamienowali (por. Dz 7,55-60). Także Szymon i Paweł byli świadkami wspaniałymi. Jakub i Jan kroczyli śladami swego Mistrza Chrystusa. Od Apostołów wszędzie i ciągle byli [inni] wyznawcy i pojawiali się prawdziwi męczennicy. U naszych braci z Zachodu w dniach Dioklecjana w całym państwie także był wielki ucisk i prześladowanie w całym Kościele Bożym. Zburzono i zniszczono kościoły, wielu było wyznawców i męczenników. Po tym zaś ich prześladowaniu On powrócił do nich w swoim miłosierdziu. Także w naszych czasach dzieje się podobnie z powodu naszych grzechów⁶¹ i aby wypełniło się to, co nam zostało napisane, jak to powiedział nasz Zbawiciel: Musi się to wszystko stać (por. Mt 24,6; Mk 13,7; Łk 21,9). I jeszcze Apostoł mówi:

⁶¹ Afrahat wspomina tutaj o prześladowaniach chrześcijan w Imperium Rzymskim w czasach cesarza Dioklecjana. Kilka lakonicznych wzmianek na temat ucisku chrześcijan w Imperium Sasanidzkim pod panowaniem Szapura II znajduje się zwłaszcza w mowie *De bellis*. Por. Aphraates, *Demonstratio* 5, tł. A. Uciecha, Afrahat, *O wojnach (Demonstratio Quinta. De bellis*. Patrologia Syriaca I, 184-237), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 43/2 (2010) s. 248-262. W swoich *Demonstrationes Mędrzec* Perski konsekwentnie unika podawania precyzyjnych danych onomastycznych i toponimicznych.

To na nas został nałożony ten obłok męczeństwa (ܠܘܠܐ ܠܡܢܐ), które jest naszą chwałą (por. Hbr 12,1), w czasie której wielu zostanie poddanych kaźni i zostaną zabici.

Koniec mowy o prześladowaniu.

Z języka syryjskiego przełożył
wstępem i komentarzem opatrzył
ks. Andrzej Uciecha⁶²

⁶² Ks. dr hab. Andrzej Uciecha, prof. UŚ, adiunkt w Instytucie Nauk Teologicznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; e-mail: andrzej.uciecha@wp.pl; ORCID: 0000-0003-2507-8544.